

זקנה וחכמה

בספרות חז"ל מרבים להשוות זקנים לחכמים. לעתים, כאשר מדברים על אדם חכם משתמשים במילה "זקן", גם אם מדובר באדם צעיר. בתלמוד כתוב:

הצעיר עיניו בריאות יותר,
אך הזקן מיטיב לראות.

(הנרייטה סאלד)

אפשר לזהות תפיסה
דומה בדבריה של
הנרייטה סאלד, מחנכת
ופעילה ציונית שפעלה
לפני קום המדינה:

רבי יוסי הגלילי אומר:
אין זקן אלא מי שקנה חכמה.

(תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ל"ב עמוד ב')

שאלות

- הסבירו את דבריה של הנרייטה סאלד.
- בדבריו של רבי יוסי יש משחק מילים: זקן = זה שקנה (חכמה). מדוע זקנה קשורה לחכמה?

מפני שיבה תקום

התורה מצווה אותנו:

קימה בפני זקנים
היא דוגמה אחת
לכבוד שאפשר
לכבד אותם.
• הביאו עוד
שלוש דוגמאות
לדרכים שבהן
אפשר לכבד
זקנים.

מפני שיבה תקום
והדרת פני זקן,
ויראת מאלהיך אני ה'.

(ויקרא, פרק י"ט
פסוק ל"ב)

פירושי מילים

שיבה – שער לבן, מילה נרדפת לזקנה
והדרת – מלשון להדר, לתת כבוד

חז"ל דנו במצווה זו:

שאלות

- א. מה שאלו החכמים על הפסוק מהתורה?
- ב. מה דעתו של החכם איסי בן יהודה בעניין? האם אתם מסכימים אתו? האם התשובה שלכם משתנה לפי הפירוש למילה "אשמאי"? נמקו את תשובתכם.

תנו רבנן: "מפני שיבה תקום" - יכול אפילו זקן אֲשָׁמַאי?
 ... איסי בן יהודה אומר: "מפני שיבה תקום" -
 אפילו כל שיבה במשמע (משתמע מהפסוק שהכוונה לכל זקן).
 (תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף ל"ב עמוד ב')

פירושי מילים

תנו רבנן - שנו (למדו) חכמים
אֲשָׁמַאי - לפי פירוש אחד: אדם שאינו משכיל ואינו בקי בתורה
 לפי פירוש אחר: חוטא, אדם לא מוסרי

אף על פי שרבים התייחסו לאדם הזקן בכבוד, כבר בתנ"ך אפשר לראות שלאדם הזקן היו חששות:

שאלות

- א. מה הוא החשש העולה מן הפסוק?
- ב. כיום יש חוקים שמטרתם להגן על קשישים, להבטיח את זכויותיהם, ולענות לתחינה "אל תשליכני לעת זקנה". לדוגמה, חוק המבטיח הכנסה לקשישים נזקקים.
 1. מה אפשר ללמוד מן העובדה שצריך לחוקק חוקים המגנים על זכויותיו של הזקן?
 2. מה אתם יודעים על היחס כלפי הזקנים בחברה הישראלית? האם לפי דעתכם החשש העולה מן הפסוק מוצדק?

אַל תְּשַׁלְּכֵנִי
 לְעֵת זְקֵנָה,
 כְּכֹלֹת כְּחִי
 אֶל תַּעֲזֹבֵנִי.
 (תהלים, פרק
 ע"א פסוק ט')

חוק האזרחים הוותיקים

שאלות

- א. בחוק זה מכונה האדם הזקן "אזרח ותיק". מדוע, לדעתכם, בחרו המחוקקים בכינוי זה? האם, לפי דעתכם, האזרחים הוותיקים זכאים להטבות? נמקו את תשובתכם.

"חוק האזרחים הוותיקים" הוא חוק שנחקק במדינת ישראל כדי להבטיח הטבות, הקלות וזכויות מגוונות לאוכלוסייה הוותיקה בישראל. על פי החוק, כל אזרח שהגיע לגיל פרישה (גברים בגיל 67, נשים בגיל 62), זכאי לקבל תעודת אזרח ותיק ממשרד העבודה והרווחה. התעודה מקנה לו זכויות והטבות למיניהן.

לפניכם כמה מההטבות שהאזרחים הוותיקים זכאים להן:

- הקלות במסים ובארנונה.
- הנחה בשיעור של 50% מדמי הנסיעה בתחבורה ציבורית.
- הנחה בשיעור של 50% מדמי כניסה לגנים לאומיים, לאתרים, למופעים ולמוסדות תרבות כגון מוזאונים.

מאז חוקק החוק מופעלים לחצים לקצץ את ההטבות המעוגנות בחוק, ומתקיים מאבק מתמשך להגנה ולשמירה על הזכויות המעוגנות בו.

ראי אותי אחות

מה את רואה, אחות, מה את חושבת, שעה שאת מביטה בי? אישה זקנה, מיותרת, לא חכמה, תנועותיה לא בטוחות, עיניה בוהות. כשהיא אוכלת, האוכל נוזל לה מהפה. כשאת אומרת לה בקול רם: "אני באמת רוצה שתנסי" היא בכלל לא עונה. אינה מבחינה בדברים שאת עושה, מאבדת מדי פעם גרב או נעל, ונותנת לך לעשות בה כל מה שאת רוצה, לא מתנגדת ולא משתפת פעולה כשאת מאכילה אותה ורוחצת אותה. זה מה שאת חושבת, אחות? זה מה שאת רואה? אם כן, פקחי את עינייך, אחות, כי את לא רואה אותי. אומר לך מי אני: בשעה שאני יושבת כאן, כל כך בשקט, קמה לקול הפקודה שלך, אוכלת בשעה שאת קובעת לי, אני ילדה בת 10, עם אבא, אימא, אחים ואחיות, האוהבים כולם זה את זה; אני נערה בת 16, שכנפיים לרגליה, החולמת על אהובה שטרם פגשה; אני כלה בת 20, לבי נצבט בי כגודל הנדרים שאני נודרת. בת 25, אני אִם לגוזלים הזקוקים לי לבנות בית מבטחים מאושר; אישה בת 30 - ילדיי גדלים וקשורים זה לזה בקשר שיאריך ימים; בת 40 - עוד מעט יעזבו אותי ילדיי, אך אישי נשאר לצדי לתמוך בי; בת 50 - שוב תינוקות משחקים על ברכי; ימי מְחֶשֶׁךְ - ובעלי נפטר.

אני צופה בעתיד בחיל וברעדה; ילדיי עסוקים בגידול ילדיהם, ואני חושבת על השנים שעברו ועל האהבה שידעת. עכשיו אני אישה זקנה, והטבע הוא אכזר. בגלל תעלול שלו נראים הזקנים כמשוגעים: הגוף מעוקם, החן נעלם, הלב הפך לאבן. אבל בתוך הפְּגֵר הזקן הזה עדיין שוכנת נערה צעירה, הזוכרת את השמחות ואת הכאב. אני אוהבת עדיין וחיה את חיי מהתחלה. אני חושבת על השנים - מעטות מדי, חלפו מהר מדי, ומשלימה עם העובדה ששום דבר אינו מתמיד. ובכן, פקחי אחות עינייך, פקחי רחב, וראי; לא אֶת האישה הזקנה! הביטי מקרוב יותר, בואי וראי אותי!

(דברים שנמצאו בין ניירותיה של קשישה שנפטרה בבית חולים בעיר בארצות הברית. תרגמה מאנגלית: יהודית קניג)

שאלות

- א. מה הרגשתם כאשר קראתם את הקטע?
- ב. לאחר שקראתם את הקטע, האם תראו אנשים זקנים בצורה אחרת? הסבירו.
- ג. כיצד קשורים הדברים שנאמרו בקטע זה לדבריו של רבי "אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו"?

להכיר מקרוב

איפה אתם פוגשים אנשים זקנים? מה היחס שלכם כלפיהם?
 ראיינו אדם זקן ונסו להכיר אותו באמת.
 הכינו שאלות מראש, למשל:

- במה את/ה מרגיש/ה אחרת ממה שהרגשת לפני עשרים שנה, לא מהבחינה הגופנית?
- מאילו בחינות את/ה מרגיש/ה שלא השתנת?
- האם את/ה מרגיש/ה שהחכמת עם השנים?
- מהם היתרונות בגיל המבוגר? מהם הקשיים בו?
- מהניסיון שלך, כיצד החברה מתייחסת לאנשים מבוגרים?
 ועוד...

בעת הריאיון חשוב להיות פתוחים ולהתקדם עם השיחה למקומות ולנושאים שהמראיינים יובילו אליהם.

אם תרצו, הקליטו את הריאיון או צלמו אותו בווידאו.

עיר שאין בה זקנים

עיר שאין בה זקנים משולה לעיר שאין בה עצים ומדשאות, לא מעלות ומורדות, אלא כולה מישור חדגוני ומשעמם. בה יש מראה עינים, אך לא הלך נפש.

אליעזר שטיינמן

- הסבירו את הטענה שעיר שאין בה זקנים היא חדגונית ומשעממת.

אפליה על רקע גיל

גם אם האבטלה ירדה קלות, זה לא נוגע לחסרי התעסוקה מגיל 45 והלאה – רק 11% מהם ימצאו עבודה, ואפילו בלשכות התעסוקה מפלים עובדים בגלל גילם המבוגר. העולם שייך לצעירים

מאת: נורית לויליכט-לחיאני אתר ynet, 14/8/2007

השלישית - שהם מקובעים ומאוכנים מחשבתית; והאחרונה - כי הם לא ישתלבו חברתית.

"ככל שידוע לנו, על סמך הרבה מחקרים שנערכו בעולם, כל הסיבות האלה פשוט לא נכונות, להפך. צעירים נעדרים הרבה יותר מהעבודה בגלל שיש להם ילדים קטנים בבית, ויותר מכך - הם מחליפים מקומות עבודה בקצב גבוה יותר, אם הם לא בדרך להודו. דווקא אדם מבוגר יכול למצוא על סמך ניסיונו פתרונות יצירתיים הרבה יותר מאדם צעיר וחסר ניסיון, נוסף על כך שיש לו המון זמן פנוי והוא יכול להתמסר בכל כוחו למקום העבודה. בעצם, מה שקורה זה שהמעסיקים עושים לעצמם נזק".

אגב, כדאי לשים לב שהפער בין לשון החוק ובין מה שקורה בשטח הוא עצום. "החוק שקיים אצלנו למניעת אפליה הוא מהמתקדמים בעולם", מסביר ישראל דורון, ד"ר למשפטים. "פרסום מודעה שרומזת על אפליית גיל הוא עברה פלילית לכל דבר. אם אדם מוכיח שהופלה על רקע גיל, הוא יכול לתבוע סכום של 50,000 שקל, גם אם לא נגרם לו נזק".

לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2006, רק 11% מבין חסרי התעסוקה בני 45 ומעלה ימצאו עבודה בתוך שנה. בבדיקה מדגמית שנערכה בלשכת התעסוקה בחולון בשנת 2000 נמצא כי 245 מתוך 248 הצעות העבודה שנבדקו כללו אפליה על רקע גיל. "מה שחמור עוד יותר הוא שיש אפליה על רקע גיל אפילו בתוך לשכות התעסוקה עצמן", אומר רן מלמד, מנכ"ל עמותת "ידיד", שפתחה במאבק נגד התופעה. "במעקב שערכנו גילינו, למשל, שרואה חשבון שהגיע ללשכה לא קיבל משרה שהייתה אצלם במאגר רק בגלל שהיה בן 50. זה מצב אבסורדי".

אפליה על רקע גיל לא פוסחת גם על בעלי מקצוע עם ניסיון רב. התמקצעות באופן אבסורדי אינה יתרון.

"מעסיקים נרתעים מאנשים בגילים האלה מארבע סיבות עיקריות", מסביר מוטי נוימן, בעל מכון "נקודת מפנה" שעוסק, בין השאר, בהתמודדות עם פיטורים. "הסיבה הראשונה היא דעה קדומה שהם כבר לא בריאים ויעדרו הרבה מהעבודה; הסיבה השנייה היא שהמבוגרים עייפים וחסרי אנרגיה;

שאלות

- א. על פי הכתבה, מהן הסיבות לנטייתם של מעסיקים שלא לקבל לעבודה אנשים מבוגרים? מהם החסרונות בהעסקת צעירים?
- ב. חזרו למשנה בעמ' 74. כיצד ישכנע רבי יוסי בר יהודה מעסיקים להעסיק גם אנשים מבוגרים, ולא רק צעירים?
- ג. בכותרת המשנה של הכתבה מופיע המשפט "העולם שייך לצעירים". לדעת רבים, סיסמה פופולרית זו מתארת את החברה בימינו. כיצד השפיעו ההתפתחויות הרבות בתחום הטכנולוגי (למשל, המחשוב) על מעמדם של האנשים המבוגרים בחברה?
- ד. אילו ערכים, התנהגויות ותכונות מוערכים במיוחד בעולם ה"שייך לצעירים"?
- ה. אילו היה העולם "שייך למבוגרים", אילו ערכים, התנהגויות ותכונות היו מוערכים בו במיוחד? היעזרו גם במקורות שקראתם ביחידה זו.

1. בדקו כיצד מוצגים זקנה והזקנים באמצעי התקשורת (טלוויזיה, רדיו, אינטרנט).
 בימים הקרובים בדקו את תוכן של תכניות, כתבות ופרסומות.

בין היתר, שימו לב:

- כמה פעמים מופיעים אנשים זקנים בתקשורת, לעומת אנשים בגילים אחרים? (הרבה? מעט?)
- כמה עוסקים אמצעי התקשורת בנושאים הקשורים לגיל הזקנה, לעומת עיסוק בנושאים הקשורים לגילים אחרים? (הרבה? מעט?)
- כאשר זקנים מופיעים בתקשורת - כיצד הם מוצגים? לאילו נושאים הם קשורים?

מחברים הכול יחד

- בישראל קמה מפלגה פוליטית חדשה המורכבת מצעירים ומקשישים גם יחד. מטרת המפלגה היא לקדם את שתי האוכלוסיות בשיתוף פעולה.
- הכינו תשדיר בחירות המסביר מדוע שיתוף הפעולה בין שתי האוכלוסיות האלה חשוב כל כך. בין היתר, פרטו אילו כישורים מיוחדים יש לכל קבוצת גיל ואיך הן משלימות זו את זו. שלבו בתשדיר מקורות שלמדתם ביחידה.

אילו מחשבות ותובנות על תיקון האדם והחברה שעלו ביחידה זו
 כדאי לנו לאמץ בבואנו לשפר את פני החברה שלנו?